

⁸ Пушкар Е.Г. Конституционное право на судебную защиту (гражданско-правовой аспект). Львов: Вища школа, 1982. С. 211.

⁹ Сергеев А.П. Некоторые вопросы применения правил об исковой давности в российском законодательстве. *Сборник статей к 50-летию Е.А. Крашенинникова*. Ярославль: ЯрГУ, 2001. С. 53–54; Харитонов С.О., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Істина, 2007. С. 224.

Резюме

Гуйван П.Д. Закінчення перебігу та припинення позовної давності: принципова відмінність.

Дана робота присвячена вивченню актуального питання про долю позовної давності та порядок її обчислення у разі пред'явлення позовного домагання до суду. Встановлено, що давнісний перебіг коригується лише при належному поданні позову. Встановлено критерії належності матеріального позову та процесуальні аспекти його пред'явлення. Доведено, що зазвичай факт належного пред'явлення позовної вимоги до суду призводить до припинення подальшого перебігу позовної давності, адже матеріальне право на позов, тривалість якого визначає давність, вже реалізоване і таким чином вичерпався його зміст.

Ключові слова: позовна давність, припинення перебігу, вичерпання змісту права.

Резюме

Гуйван П.Д. Окончание течения и прекращения исковой давности: принципиальное отличие.

Данная работа посвящена изучению актуального вопроса о судьбе исковой давности и порядке ее исчисления в случае предъявления искового притязания в суд. Установлено, что давностное течение корректируется только при надлежащей подаче иска. Установлены критерии надлежащего материального иска и процессуальные аспекты его предъявления. Доказано, что обычно факт надлежащего предъявления искового требования в суд приводит к прекращению дальнейшего течения исковой давности, ведь материальное право на иск, продолжительность которого определяет давность, уже реализовано и таким образом исчерпано его содержание.

Ключевые слова: исковая давность, прекращение течения, исчерпание содержания права.

Summary

Guyvan P. The end of the flow and the termination of the limitation of actions: the fundamental difference.

This work is devoted to the study of the actual question of the fate of the limitation of actions and the procedure for calculating it in the event of a claim being submitted to the court. It is established that the prescription over time is corrected only with the proper filing of a claim. The criteria for proper material claim and procedural aspects of its presentation are established. It is proved that usually the fact of proper filing of a claim in court leads to the cessation of the further course of the limitation of actions, because the substantive right to claim, the duration of which determines the limitation, has already been implemented and thus its content has been exhausted.

Key words: limitation of actions, termination of the flow, the exhaustion of the content of law.

УДК 347.6

М.М. ДЯКОВИЧ

Мирослава Михайлівна Дякович, доктор юридичних наук, доцент, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: 0000-0002-9034-5285

ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ ВНАСЛІДОК ЙОГО РОЗІРВАННЯ ЗА СІМЕЙНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Правовідносини, які виникають внаслідок розірвання шлюбу, визнання його недійсним зачіпають в цілому інтереси суспільства і, зокрема, членів сім'ї, малолітніх та неповнолітніх дітей. Враховуючи тенденції глобалізації життєвих процесів, за останні роки все більше зменшується кількість зареєстрованих шлюбів і, навпаки, збільшується кількість розірваних шлюбів. Удосконалення сімейного законодавства, що регулює процес (процедуру) розірвання шлюбу, сьогодні є вельми актуальним.

Дослідження українських вчених останніх років здійснювалися у напрямі застосування сімейного законодавства України у судових спорах, які пов'язані з розірванням шлюбу, правового регулювання припинення шлюбу в Україні, укладення та розірвання шлюбу за законодавством України, припинення шлюбу за законодавством України.

Питання розірвання шлюбу розглядалися та досліджувалися у працях В.І. Борисової, А.Б. Болховітіної, К.М. Глиняної, О.В. Дзери, І.В. Жилінкової, З.В. Ромовської, С.І. Шимон.

Мета роботи – дослідження правового регулювання припинення шлюбу внаслідок його розірвання, впровадження змін до порядку припинення шлюбу внаслідок його розірвання лише через судову процедуру,

виконання суддею функцій медіатора у справах про розірвання шлюбу. За рахунок проведеного дослідження сформовано висновок, результатом якого вбачається зміцнення і стабільність шлюбу та сім'ї.

Укладення шлюбу і припинення шлюбу – це дві протилежні процедури, одна з яких приносить радість, піднесення, омріяний статус і стан (цивільно-правовий), а друга викликає абсолютно протилежні емоції: смуток, розчарування, втрату статусу і стану (заміжня/одружений), а інколи – і почуття радості, звільнення (свободи), активних дій та приплив нової енергії! Однак це ті сторони шлюбу, які характеризуються людськими емоціями та досліджуються соціальними науками.

Оскільки шлюб має на меті утворення сім'ї, народження та виховання дітей, питання укладення і розірвання шлюбу, визнання його недійсним не можуть вважатися особистою справою лише подружжя. Правовідносини, які виникають внаслідок розірвання шлюбу, визнання його недійсним зачіпають інтереси також суспільства в цілому і малолітніх та неповнолітніх дітей зокрема. Тому, виходячи з публічних і приватних інтересів, держава через право регулює відносини у сфері шлюбу.

За останні роки, на жаль, зменшується кількість зареєстрованих шлюбів і, навпаки, збільшується кількість розірваних шлюбів. Це дає підстави зробити висновок, що втрачаються традиційні підходи до інституту шлюбу загалом. У суспільній думці все більше з'являється небажання реєструвати шлюб, щоб у подальшому уникнути будь-яких бюрократичних процедур його припинення шляхом розірвання. Таким чином за останній час шлюб з єдино визначеного суспільством і правом союзу чоловіка і жінки перетворився на одну із допустимих форм співжиття різностатевих, а в деяких країнах – і одностатевих партнерів.

Глобалізаційні процеси визначають тенденції і розвиток права та вимагають діалогу правових систем різних країн, що передбачатиме їх взаємодію та в кінцевому результаті – зближення. Як зазначив Р. Давид, іноземне право треба осягати за трьома основними причинами: це дуже корисно для вивчення історії права і його філософського усвідомлення; воно корисно для кращого розуміння і покращення власного національного права; воно досить важливе для взаєморозуміння народів і створення кращих правових форм відносин, які складаються у міжнародному спілкуванні¹. Ніхто не може заперечити, що запозичення прогресивних тенденцій та положень іноземного права сприяє вдосконаленню національного права.

Аналіз законодавства інших країн щодо зміцнення інституту шлюбу, сформувало мету цього дослідження у напрямі удосконалення правового регулювання процесу розірвання шлюбу та прийняття концептуально нових підходів до розірвання шлюбу лише через суд.

Дослідження законодавства зарубіжних держав, у тому числі й пострадянських, у сфері розірвання шлюбу, дало можливість дійти висновку, що в ньому присутні певні відмінності, що стосуються різних підстав розлучення; наявності чи відсутності принципу вини, необхідності упродовж тривалого часу окремого (роздільного) проживання, існування виключно судового або допустимість адміністративного розірвання шлюбу, майнових наслідків.

Тут автором вживається термін «розлучення», який доволі часто використовується як у повсякденному житті, так у і в наукових працях. Вважаємо, що цей термін має право претендувати на синонімічне поняття до терміна «розірвання шлюбу»². Хоча серед науковців у галузі сімейного права існують і інші думки з цього питання. Зокрема, розлученням вважають факт припинення подружжям спільного проживання та ведення спільного господарства, як намір після цього розірвати шлюб за встановленою законодавством процедурою³. Однак вже один факт про можливість подружжя проживати окремо (ч. 1 ст. 56 Сімейного кодексу України) не підсилює цю позицію.

Загальною світовою тенденцією на сьогодні є лібералізація законодавства сучасних держав, що регулює розірвання шлюбу. Розлучення «втратило характер поведінки, яка засуджується суспільством, і перестало розглядатися як аномальне явище»⁴.

У деяких західноєвропейських країнах, де переважає католицизм, розірвання шлюбу законодавчо було дозволено лише не так давно. Як-от, в Італії – у 1970 р.; в Іспанії – у 1981 р., в Ірландії – у 1996 році.

У таких країнах, як Англія, Бельгія Болгарія, Литва, Латвія, Польща, Франція, Китай, Японія в основі розірвання шлюбу лежить принцип винної поведінки. І навпаки, в Угорщині, Греції, Норвегії, Чехії вважається, що розлучення – це констатація краху сім'ї, а в Австрії, Німеччині – це домовленість.

Можливість розірвання шлюбу в багатьох країнах залежить від тривалості окремого (роздільного) проживання подружжя. Наприклад, в Англії – п'ять років, Греції – чотири роки, Італії – три роки, Німеччині – два роки, Данії – один рік. В Ірландії, не зважаючи на закінчення строку роздільного проживання тривалістю чотири роки, суд може відмовити у позові про розірвання шлюбу, якщо, на його переконання, залишаються шанси на збереження сім'ї.

У таких державах, як Австрія, Болгарія, Угорщина, Греція, Німеччина, Данія, Португалія особи, які розлучаються, зобов'язані подати на розгляд суду договір про дітей (утримання та виховання, проживання) та про поділ майна, що, вважаємо, є цілком правильним.

Законодавство пострадянських республік відрізняється від законодавства іноземних держав насамперед способом розірвання шлюбу, а саме: ними використовується позасудовий порядок розірвання шлюбу (адміністративний), який є загальним, і судовий порядок, який є спеціальним. І навпаки, у європейських країнах використовується єдино можливий порядок розірвання шлюбу – судовий.

Так, у Німеччині реформа шлюбного законодавства, яка відбулася у 1977 р., встановила відмову від принципу вини внаслідок його розірвання, назвавши підставою для припинення шлюбу внаслідок його розірвання – остаточний безповоротний розлад сімейного життя. Разом із тим свобода розірвання обмежувалась

правами неповнолітніх дітей. Це означає, що суд може відмовити у розірванні шлюбу, якщо цього вимагатимуть інтереси дітей.

Питання розірвання шлюбу в Німеччині регулюється розділом 7 книги четвертої «Сімейне право» Німецького цивільного уложення (далі – НЦУ). Розірвання шлюбу можливе тільки в судовому порядку.

Підставою для розлучення є фактичний розпад шлюбу. Якщо подружжя проживає окремо менше одного року, то шлюб може бути розірваний лише за умови, що його продовження є для подружжя – заявника неможливим у зв'язку з закріпленими у § 1566 НЦУ презумпціями розпаду шлюбу. Серед передумов припинення шлюбу – проживання подружжя роздільно протягом одного року і заяву про розірвання шлюбу подають обидва з подружжя, або інший з подружжя згоден з розірванням шлюбу, або ж подружжя живе окремо протягом трьох років. Законодавець у свою чергу дає тлумачення роздільного проживання подружжя. Зокрема, це відсутність ведення спільного господарства та небажання подружжя або одного з них відновити спільне проживання. Не впливає на роздільне проживання подружжя їх перебування в одному житловому приміщенні. Короткочасні примирення подружжя не переривають і не призупиняють строків роздільного проживання⁵.

На відміну від німецького законодавства, у Латвії, Литві інститут розірвання шлюбу побудований на принципі вини одного чи обох з подружжя. Процедура розірвання шлюбу виключно судова. Шлюб вважається розірваним з дня вступу в законну силу рішення суду про розірвання шлюбу.

Так, ст. ст. 71–77 ЦК Латвії визначені вичерпні підстави розірвання шлюбу. Звернутися із заявою про розірвання шлюбу може як один з подружжя, так і спільно.

Один із подружжя може вимагати розірвання шлюбу:

- якщо другий з подружжя загрожує його життю або здоров'ю;
- якщо другий з подружжя залишає сім'ю (дім) і його відсутність триває не менше одного року;
- у випадку захворювання другим з подружжя після укладення шлюбу тривалою невиліковною психічною хворобою або такою ж заразною хворобою;
- у випадку вчинення другим з подружжя злочинного діяння, що порочить честь, або ж ведення ним такого недостойного або аморального способу життя, що унеможливує подальше продовження спільного подружнього життя.

Роздільне життя подружжя, яке триває упродовж трьох років, є також причиною розірвання шлюбу. За взаємною згодою подружжя шлюб може бути розірваним не раніше ніж через рік після його укладення. Відповідно під час розгляду позову подружжя про розірвання шлюбу суд з метою їх примирення призначає строк для цього від трьох до шести місяців (ст. 75 ЦК Латвії)⁶.

У Литовській республіці особливістю є встановлення судом під час розгляду справ щодо розірвання шлюбу, підстав, які привели до розірвання шлюбу, оскільки, залежно від цього, настають правові наслідки. Той з подружжя, хто винен у розпаді сім'ї, зобов'язаний буде відшкодувати добросовісному подружжю майнову шкоду у зв'язку із розірванням шлюбу. Він також втрачає право на аліменти, не вправі залишати собі прізвище, отримане в шлюбі (ст. ст. 3.68–3.72 третьої книги ЦК Литви)⁷.

У Франції встановлено судовий порядок розірвання шлюбу. У 1975 р. шлюбне законодавство у сфері розірвання шлюбу було змінено, і відповідно підставами для розірвання шлюбу визначено: винна поведінка подружжя, взаємна згода подружжя і фактичне припинення спільного подружнього життя.

Останні реформи у цьому напрямі в законодавстві Франції відбулися у 2004 році. Однак від принципу вини при розірванні шлюбу французьке законодавство не відмовилось. У ст. 229 ЦК Франції названі вичерпні підстави розірвання шлюбу: взаємна згода; остаточне погіршення подружніх відносин; винні дії⁸. Судовому розгляду обов'язково передуює спроба примирення (процедура медіації) як в частині розірвання шлюбу, так і в частині його наслідків.

За загальним правилом шлюб в Україні припиняється внаслідок смерті одного з подружжя (або оголошення його померлим) або ж внаслідок його розірвання.

Аналіз підстав припинення шлюбу, які містяться у ст. 104 СК України, дає можливість зробити висновок, що цей перелік підстав (смерть, оголошення померлим, розірвання шлюбу) є вичерпним, і зміна статі одним із подружжя, як це дискутується у наукових колах⁹, не може бути підставою, яка доповнить цей перелік. Зміна статі одним із подружжя після укладення шлюбу може слугувати лише підставою для розірвання шлюбу в судовому порядку.

Припинення шлюбу внаслідок його розірвання в Україні відбувається двома шляхами: в адміністративному порядку в органах державної реєстрації актів цивільного стану та в суді.

Такий порядок розірвання шлюбу, зокрема адміністративний, залишився в Україні ще з часів радянського періоду, за спільною заявою подружжя, яке не має дітей та за заявою одного з подружжя, якщо другий з подружжя визнаний безвісно відсутнім або ж визнаний недієздатним.

Враховуючи важливість інституту припинення шлюбу, настав час відмовитися від адміністративного порядку розірвання шлюбу, залишивши лише судовий порядок розірвання шлюбу. Це тим більше підтверджується наявністю у Сімейному кодексі України ст. 109, що визначає розірвання шлюбу в судовому порядку за спільною заявою подружжя, яке має дітей. Спільна заява подружжя про розірвання шлюбу розглядається в порядку окремого провадження, оскільки у цих справах відсутній спір. Зрозуміло, що держава в таких випадках не вправі втручатися та з'ясовувати причини розірвання шлюбу, і законодавець, відповідно, застосовуючи принцип свободи укладення та припинення шлюбу, виходить із загальних засад регулювання сімейних відносин, що жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї.

Як зазначає С.І. Шимон, підставою для розірвання шлюбу судом у цих випадках є взаємна згода дружини та чоловіка на припинення шлюбу шляхом його розірвання¹⁰. Аналогічно це стосується і заявного порядку розірвання шлюбу в адміністративному порядку через органи державної реєстрації актів цивільного стану.

А.Б. Болховітіна також підтримує позицію доцільності закріплення в ст. 105 Сімейного кодексу України положення, що судовий порядок розірвання шлюбу є основним, а адміністративний застосовується лише як виняток¹¹.

Підстави для розірвання шлюбу в суді, які визначені ч. 1 ст. 112 СК України, сформульовані не чітко, а носять більш абстрактний (оціночний), декларативний характер. Зокрема, суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу (якщо справа слухається за позовом одного з подружжя), бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя. У частині другій цієї норми законодавець вказує на більш конкретизовані підстави, а саме: суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення. Це означає, що законодавство України не встановлює конкретних підстав для розірвання шлюбу, а тим більше – можливості врахування вини одного з подружжя.

Імпонує позиція С.І. Шимон, яка вказує на те, що в позові про розірвання шлюбу обов'язково зазначаються мотиви, обставини, які стали причиною для розірвання шлюбу. На практиці, досліджуючи ці обставини, нею вказуються такі причини розірвання шлюбу: шлюбні відносини з відповідачем не склалися, між подружжям часто виникали суперечки та сварки, відповідач періодично зловживав алкогольними напоями, зневажливо ставиться до дружини, чинить щодо неї психологічне насильство; відповідач влаштовує сварки, скандали та бійки, принижує людську гідність позивачки, виявляє неповагу до дружини, яка є людиною похилого віку, часто хворіє та потребує спокою, але відповідач до цього ставиться негативно; подружжя тривалий час перебуває в неприязних стосунках; подружнє життя з жінкою не складається через її зневажливе ставлення до чоловіка, що виявляється у неповазі, невиконанні подружніх обов'язків та ігнорування його порад¹².

У цьому якраз вбачається спеціальний характер сімейно-правового регулювання причин розірвання шлюбу, оскільки законодавець у СК України залишив простір для автономного регулювання¹³.

Це означає, що подружжя, яке виявило бажання розірвати свій шлюб, самостійно визначає підстави (причини) для цього. Однак суди не завжди в мотивувальній частині рішення вказують на заявлену позивачем підставу розірвання шлюбу, а використовують загальні підстави, які визначені ст. 112 СК України, а саме: що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечить інтересам один одного або інтересам їх дітей, з чим, як правило, не погоджуються позивачі.

Отже, припинення шлюбу внаслідок його розірвання за законодавством України відбувається в судовому порядку за двома моделями. Перша модель – це заявний порядок розірвання шлюбу, який відбувається на підставі спільної заяви подружжя відповідно до ст. 109 СК України і розглядається судом в окремому провадженні. Для цього насамперед потрібне взаємне бажання подружжя припинити шлюб за неможливістю його подальшого існування. Наявність дітей не є перешкодою до цього. Подружжя, яке має дітей, може подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом з письмовим договором про те, з ким із подружжя будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той із батьків, хто проживатиме окремо, а також про умови здійснення ними права на виховання дітей.

Слід зазначити, що законодавець не зовсім чітко визначає у ст. 109 СК України, про які договори йдеться (договір про виховання та договір про утримання дитини), оскільки в ч. 1 ст. 109 СК України перераховані начебто умови договору, у т.ч. і яку участь у забезпеченні умов життя дітей братиме той із батьків, хто буде проживати окремо (надання матеріального утримання). У ч. 2 ст. 109 СК України зазначається, що договір між подружжям про розмір аліментів на дитину має бути нотаріально посвідчений. Таким чином, напрошується висновок про те, що, при розгляді справи про розірвання шлюбу в окремому провадженні подружжя може подати цивільно-правовий договір із означеними вище умовами і, якщо в цьому договорі буде міститися умова про розмір утримання одним із батьків дитини, то він має бути нотаріально посвідчений.

Відповідно до п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»¹⁴ (далі – Постанова), для захисту інтересів неповнолітніх дітей суд має перевірити зміст письмових договорів, які подружжя подає під час розгляду справи про розірвання шлюбу. Відповідно до ст. 109 СК України подружжя має право подати письмовий договір, в якому передбачити:

- з ким з них будуть проживати діти;
- яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той із подружжя, хто буде проживати окремо;
- умови здійснення ним права на особисте виховання дитини.

Крім того, подружжя подає до суду договір про розмір аліментів на дитину (дітей). Судам слід перевіряти дотримання нотаріального посвідчення такого договору.

Таким чином, Верховний Суд України вважає, що подружжя, яке виявило бажання розірвати шлюб за взаємною згодою на підставі спільної заяви в суді, має право подати перераховані у Постанові договори, але не зобов'язане це робити. А от щодо аліментних зобов'язань щодо своїх неповнолітніх дітей, то це їх обов'язок, оскільки суд зобов'язаний перевіряти нотаріальне посвідчення такого договору.

Проведене нами дослідження судової практики розгляду судами такої категорії справ в окремому провадженні приводить зовсім до протилежного висновку. Суди взагалі не вимагають подання подружжям описаних як у ст. 109 СК України, так і в постанові Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 договорів, оскільки вважають, що всі ці питання суд досліджує при розгляді справи про розірвання шлюбу і ухвалює відповідне рішення. Цей порядок однозначно вимагає удосконалення нашого законодавства.

Відповідно, вирішуючи справу про розірвання шлюбу в окремому провадженні, суд ухвалює (постановлює) рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу дійсно відповідає волі дружини та чоловіка, і що після припинення шлюбу, не будуть порушені їхні особисті немайнові та майнові права, а також права їх дітей. Суд ухвалює рішення про розірвання шлюбу по закінченню одного місяця від дня подання заяви. До цього подружжя вправі відкликати свою заяву про розірвання шлюбу.

Друга модель розірвання шлюбу в судовому порядку – це розірвання шлюбу внаслідок подання одним із подружжя (пред'явлення) позову до суду про розірвання шлюбу. Цей порядок застосовується у разі відсутності згоди другого з подружжя на припинення шлюбу.

Відповідно до ч. 2 ст. 110 СК України позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення щодо другого із подружжя або дитини. Однак доволі часто бувають випадки, коли у цей період один із подружжя систематично вживає алкогольні напої (або є хронічним алкоголіком), психотропні та наркотичні препарати і це не підпадає під виняток, вказаний у цій правовій нормі, оскільки не кваліфікується як протиправна поведінка, яка містить ознаки кримінального правопорушення.

У 2011 р. С.Б. Булеца, Ю.Ф. Іванов, О.В. Ієвіня в науково-практичному коментарі до Сімейного Кодексу, запропонували внести зміни до ст. 110 СК України, а саме, що позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та упродовж одного року після народження дитини, коли один із подружжя систематично вчиняє таку поведінку, що суперечить моральним засадам сім'ї¹⁵.

Вважаю, що більш вдалою була б вказівка не лише на поведінку, а на протиправну поведінку одного із подружжя, як це зазначено у ст. 110 СК України, і алкоголізм, наркоманію одного з подружжя, які завдають не тільки моральної шкоди сім'ї, а й психологічної та матеріальної шкоди.

Відповідно до СК України встановлені й інші виняткові обставини, які надають можливість подати одному із подружжя позов про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини, а саме, якщо батьківство зачатой дитини визнане іншою особою. Аналогічно це стосується можливості пред'явлення позову про розірвання шлюбу одним із подружжя до досягнення дитиною одного року, якщо батьківство щодо неї також буде визнано іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини вилучені з актового запису про народження дитини.

Позов від недієздатного подружжя може бути пред'явлений його (її) опікуном або у виключних випадках і прокурором.

Суд, за змістом ст. 111 СК України, вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства. Така законодавча техніка, яка використана у цій нормі, викликає багато запитань, двоякого тлумачення та оціночних підходів на практиці.

Вживати чи не вживати заходи щодо примирення і у яких випадках ці заходи не будуть суперечити моральним засадам суспільства, важко дати відповідь. Адже законодавством не визначено це обов'язком суду, а лише його правом, не має переліку цих заходів примирення і не вказано, у яких випадках вжиття цих заходів буде суперечити моральним засадам суспільства.

Так, С.І. Шимон вказує: якщо в процесі розгляду справи судом буде встановлено, що відповідач поводить в сім'ї зневажливо, цинічно, аморально або подальше збереження шлюбу загрожує життю, здоров'ю, спокою позивача та (або) дітей, інших членів сім'ї, то строк для примирення не встановлюється¹⁶.

Суд не зобов'язаний призначати строк для примирення. Передусім припинення шлюбу, як і його укладення – це вольове рішення рівноправних партнерів: чоловіка та жінки. Не відомі випадки, коли судом відмовлено подружжю у розірванні шлюбу. Адже збереження шлюбу все-таки належить до взаємного бажання зберегти сім'ю, шлюб і приймається на паритетних засадах, на почутті взаємної любові та поваги, взаємодопомоги та підтримки, тобто на тому, що є морально-правовою основою шлюбу. Нікого не можна змусити бути у шлюбі. Відповідно до п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11, питання про визначення строку для примирення має вирішуватися судом після заслуховування думки сторін та врахування конкретних обставин справи.

Отже, підбиваючи підсумки, можна дійти висновку, що за життя подружжя шлюб між ними може бути припинений шляхом його розірвання. Сімейне законодавство України, в основу якого закладено принцип свободи шлюбу, відмовилось від визначення переліку підстав для розірвання шлюбу, який би дав можливість суду при відсутності і доведеності однієї з цих підстав відмовити у розірванні шлюбу. Судова практика виходить із загальної та єдиної підстави, яка визначена в законі (ст. 112 Сімейного кодексу України) для розірвання шлюбу – шлюб розривається, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Однак вважаємо, що на сьогодні першочерговим завданням суду мало б бути не встановлення фактів, які свідчили б про неможливість збереження сім'ї і подальшого спільного життя подружжя, а навпаки,

досягнення примирення сторін шляхом проведення переговорів з подружжям з метою реального відновлення шлюбних відносин або хоча б примирення подружжя і уникнення негативних наслідків розірвання шлюбу, виходячи з інтересів насамперед дітей.

Тому пропонується застосування суддями функцій медіатора та введення у судовий процес процедури медіації.

У зв'язку із зміцненням охорони та захисту прав і інтересів подружжя, їх малолітніх і неповнолітніх дітей, з метою вжиття всіх можливих заходів, які спрямовані на збереження сім'ї, доцільніше було б запровадити виключно судовий порядок розірвання шлюбу. Судовий порядок має застосовуватися при розірванні шлюбу як за взаємною згодою подружжя, як це встановлено ст. 109 Сімейного кодексу України, так і за заявою одного з них (ст. 110 Сімейного кодексу України).

Такий висновок і пропозиції підтверджуються і тим, що держава у процесі розірвання шлюбу не може займати нейтральну позицію лише спостерігача, обмежуватися лише констатацією факту безповоротного розпаду сім'ї, а навпаки, вживати всіх можливих заходів для зміцнення сім'ї. Відповідно, ці інструменти правового характеру є тільки в судових органах, оскільки розірвання шлюбу як припинення правовідношення є способом захисту прав подружжя.

¹ Антология мировой правовой мысли: в 5 т. Москва, 1999. Т. I: Античный мир и Восточные цивилизации. С. 745.

² Сімейне право України : підручник / Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера [та ін.] ; за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 520 с. С. 114.

³ Глиняна К.М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2006. С. 114–115.

⁴ Антопольская М.В. Семейное право. Москва, 2010. С. 167.

⁵ Гражданское уложение Германии / пер. с нем. В. Бергман и др. Москва, Волтерс Клувер, 2006.

⁶ Гражданский кодекс Латвийской Республики от 28.01.1937 (в ред. 2006 г.). Ч. 1. Семейное право. *Обзор законодательства государств – членов Содружества Независимых Государств и стран Балтии в сфере актов гражданского состояния*. Москва, 2008. Т. III.

⁷ Гражданский кодекс Латвийской Республики от 28.01.1937 (в ред. 2006 г.). Ч. 1. Семейное право. *Обзор законодательства государств – членов Содружества Независимых Государств и стран Балтии в сфере актов гражданского состояния*. Москва, 2008. Т. III.

⁸ Трофимец И.А. Актуальные вопросы заключения и прекращения брака на постсоветском пространстве: монография. Москва: Юрлитинформ, 2012. 256 с. С. 213

⁹ Войтенко Т.В. Зміна статі як підстава припинення шлюбу. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2015. Вип. 2. С. 20–24.

¹⁰ Сімейне право України : підручник / Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера [та ін.] ; за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 520 с. С. 120.

¹¹ Болховітіна А.Б. Припинення шлюбу за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2009. 241 с. С. 215.

¹² Сімейне право України : підручник / Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера [та ін.] ; за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 520 с. С. 121–122.

¹³ Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія / О.А. Явор. Харків : Право, 2016. 352 с. С. 146.

¹⁴ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>

¹⁵ Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2011. С. 428.

¹⁶ Сімейне право України : підручник / Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера [та ін.] ; за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 520 с. С. 123.

Резюме

Дякович М.М. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання за сімейним правом України.

Статтю присвячено дослідженню інституту припинення шлюбу внаслідок його розірвання за сімейним правом України. Аналіз законодавства інших країн щодо зміцнення інституту шлюбу сформував мету цього дослідження в напрямі удосконалення правового регулювання процесу розірвання шлюбу та прийняття концептуально нових підходів до розірвання шлюбу лише через суд.

Ключові слова: шлюб, розірвання шлюбу, судовий порядок розірвання шлюбу, адміністративний порядок розірвання шлюбу, сім'я, подружжя, строк для примирення.

Резюме

Дякович М.М. Прекращение брака вследствие его расторжения по семейному праву Украины.

Статья посвящена исследованию института прекращения брака вследствие его расторжения по семейному праву Украины. Анализ законодательства других стран по укреплению института брака сформировал цель этого исследования в направлении усовершенствования правового регулирования процесса расторжения брака и принятия концептуально новых подходов к расторжению брака только через суд.

Ключевые слова: брак, расторжение брака, судебный порядок расторжения брака, административный порядок расторжения брака, семья, срок для примирения.

Summary

Diakovych M. Cessation of the marriage as a consequence of its severance due to Ukrainian family law.

The article is devoted to research of the institute of cessation of the marriage as a consequence of its severance due to Ukrainian family law.

The analysis of the legislation of other countries concerning the stabilization of the institute of the marriage has formed the aim of this research in the direction for the perfection of legal regulation of the process of the severance of the marriage and admittance of conceptually new approaches to severance of the marriage exceptually in the court.

Key words: marriage, severance of the marriage, judicial process of severance of the marriage, executive process of the severance of the marriage, family, spouse, terms for reconciliation.

УДК 349.2

Н.А. ЦИГАНЧУК

Наталія Антонівна Циганчук, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Академії праці, соціальних відносин і туризму

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОФСПІЛОК
ЯК СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА**

Значні політичні й економічні перетворення, які відбулися в суспільстві з моменту проголошення України правовою, незалежною державою, зумовили виникнення цілого ряду складних проблем політичного, економічного і організаційно-правового характеру. Все це призвело до погіршення рівня соціально-правових гарантій найманих працівників, оскільки інтереси роботодавця та працівника, як сторін трудового відношення, не збігаються. За офіційними даними Мінстату України заборгованість із заробітної плати в Україні на початок січня 2019 р. становила біля 3 млрд гривен. Страховими експертами з охорони праці Фонду соціального страхування України у ході проведення перевірок виявлено понад 60 тисяч порушень законодавства про охорону праці. На обліку в службі зайнятості зареєстровані як безробітні біля 2 млн чоловік, тобто кожен дев'ятий українець є безробітним, а кожен третій працює нелегально. Кожне шосте звільнення працівника з роботи в 2019 р. було проведено з порушенням норм чинного трудового законодавства. За таких умов важливого значення набуває діяльність органів і організацій, які покликані забезпечувати захист прав та інтересів людини праці. Такими організаціями вважаються професійні спілки. Згідно зі ст. 36 Конституції України громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав і інтересів¹. І хоч профспілки не завжди є стороною індивідуального трудового правовідношення, але вони мають великий вплив на його становлення та розвиток. Враховуючи постійне збільшення кількості порушень прав найманих працівників при реалізації ними права на працю, актуальним залишається питання визначення місця та ролі профспілок як суб'єктів трудового права.

Метою статті є дослідження правового статусу профспілок як суб'єктів трудового права, виявлення проблем правового статусу та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Становище профспілок як суб'єктів трудового права порівняно зі становищем працівників та роботодавців, має свої специфічні особливості, оскільки їх права і обов'язки витікають не із трудового правовідношення, а із права громадян на об'єднання. За визначенням І.Я. Кисельова, право на об'єднання у профспілки є одним із найважливіших у цивілізованому суспільстві, а його реалізація – показник існування демократії в державі. Профспілкова свобода передбачає повну політичну та фінансову незалежність профспілок від держави, політичних партій, підприємців, церкви, що, як правило, ретельно перевіряється при державній реєстрації профспілок у країнах з ринковою економікою².

Розкриваючи поняття «професійні спілки», відомий дослідник профспілкової діяльності В.І. Прокопенко зазначає, що професійні спілки є добровільними громадськими організаціями, які об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності, з метою представництва, здійснення та захисту їх трудових, соціально-економічних та інших прав та інтересів³.

На думку О.І. Процевського, профспілки – це насамперед об'єднання, як правило, працюючих людей на підставі професійних інтересів, суть яких обумовлює виробництво і які виникають під час дії трудових правовідносин⁴. Законом № 2454-IV від 03 березня 2005 р.⁵ до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (далі – Закон про профспілки) були внесені зміни, згідно з якими профспілки у своїх статутах (положеннях) можуть закріплювати право на членство у профспілці осіб, зайнятих творчою діяльністю, членів фермерських господарств, фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, а також осіб, які навчаються у професійно-технічних або вищих навчальних закладах, осіб, які звільнилися з роботи чи служби у зв'язку з виходом на пенсію або які тимчасово не працюють⁶. Це суттєво